

N i k o l a i S a a r l a s

*Diplomu looma avastatud
15.11.39. A. T. Klum*

Õigusteaduskonna
diploomi töö
matr. 4768.

E. V.

**TARTU ÜLILÕIGU
ÕIGUSTEADUSKONNA**

15. nov. 1939

Ni 643

TARTU

Ü H I N G U T E J A L I I T U D E H A L D A M I N E

KEHTIVAS ÕIGUSES

F88/146/18. p. 1/1

t. A.

17726

T A R T U 1939.

Lehekülg 8 k. 39 õige kirjeldamine

S I S U K O R D:

OSUNDATU MATERJAL.

S i s s e j u h a t u s.....	lk.1.
1.Ühingute ja liitude haldamise õigus. Mõiste ja analüüs.	lk.1.
2.Kehtiv ühingute ja liitude haldamist käsitlev normistik.	lk.7.
§ 1 Ü h i n g u t e j a l i i t u d e l o o - m i n e j a l i k v i d e e r i m i n e.	lk.21.
1.Ühingute ja liitude loomine.....	lk.21.
2.Ühingute ja liitude likvideerimine.	lk.29.
§ 2.Ü h i n g u t e j a l i t u d e k o r r a s t u s.	lk.32.
1. Raking.	lk.32.
2. Pädevus.	lk.38.
§ 3.Ü h i n g u t e j a l i i t d e j ä r e l w a l v e.	lk41.
1. Riigivalve.	lk.41.
2. Endavalve.	lk.50.

OSUNDATUD MATERJAL:

1. Prof. A.-T.Kliimann, Õiguskord, Tartu 1939.
2. Prof. A.-T.Kliimann, Administratiivakti teooria, Tartu 1932.
3. Prof. A.-T.Kliimann, Haldusprotsess, Tartu 1937.
4. Ühingute ja liitude seadus, [ÜLS], RT 1938, 42, 396.
5. Eesti Vabariigi Põhiseadus [PS], RT 1937, 71, 590.
6. Valitsemise korraldamise seadus [VKS], RT 1938, 37, 332.
7. Kodakondsuse seadus [KKS], RT 1938, 39, 357.
8. Administratiivkohtu kord [AKK], RT 1919, 10.
9. Tsiviilkohtupidamise seadus.
10. Balti Eraseadus.
11. Kriminaalseadus.

Ühingute ja liitude haldamise käsitletus kehtivas õiguses kuni 1 november 1939 a.

muuhetkord. Võibvõhkeerata all mõtleme seisundit,
kus esineb juttuaine. Säärased inimkollektiive,
kus esineb ju SISSEJUHATUS.
=====

Organisatsioon on juhitav inimkollektiiv

Ühingute ja liitude haldamise õigus. Mõiste ja analüüs.

Ühingute ja liitude haldamisõiguse all mõtleme normide hulka, mis korraldavad ühingute ja liitude tekkimist, teotsemist ja lõppemist. Need normid kuuluvad avalikõiguslike normide sarja ning sätivad inimeste koondumisi kollektiividesse.

Inimestel on elus taotleda väga mitmesuguseid sihte. Osa neist sooritab inimene üksinda, kuid suur osa on selliseid, millega ta üksi toime ei tule, vaid peab paratamatult liituma teistega. Nii tekkivad väga mitmesugused koondised ehk inimkollektiivid. Kollektiivi olelu on aga mõeldav vaid siis, kui selles esineb mingisugune kord. Korda on võimalik luua üksnes siis, kui esineb või-

muvahekord. Võimuvahekorra all mõtleme seisundit, kus esineb juhtimine. Sääraseid inimkollektiive, kus esineb juht ja juhtimine, nimetatakse korraldatud sotsiaalseteks inimkollektiivideks ehk organisatsioonideks¹.

Organisatsioon on juhitud inimkollektiiv². Nii eeldab organisatsioon juhtimist. Juhtimine aga omakorda eeldab üheltpoolt õigust käskida, teiselt poolt kuulekust, alistumist. Alistumine organisatsioonis ei või olla üksnes surve tagajärjeks, vaid see peab olema tingitud sotsiaalsest paratamatusest. Nii loob alistumine juhtimise, mitte aga juhtimine alistumise³. Õigustust juhtida organisatsiooni nimetatakse võimuks, mis peab alati põhjenema õigusnormidel⁴. Organisatsioonid ehk juriidilised inimkollektiivid on kõik võimuorganisatsioonid, sest kõik nad eeldavad juhtimist, mis rajaneb õigusnormidel.

Inimesed liitudes kollektiividesse, õiguskorra alusel, loovad väga mitmesuguseid koondisi.

Need koondised oma sihi ja ülesehituse poolest

-
1. A.-T. Kliimann, Õiguskord, Tartu 1939, lk. 97.
 2. A.-T. Kliimann, Op.cit., ib.
 3. A.-T. Kliimann, Op.cit., ib.
 4. A.-T. Kliimann, Op.cit., lk. 100.

erinevad üksteisest väga suuresti. Üks osa inimkollektiive on loodud selleks, et sooritada ülesandeid, mis asuvad väljaspool kollektiivi, näiteks mõni karskusselts, asutis jne. Sellised kollektiivid ei olele ega teotse oma liikmete huves, vaid nende sihid asuvad väljaspool kollektiivi. Teine liik inimkollektiive aga on sellised, mis olelevad ja teotsevad vaid üksnes oma liikmete huves⁵. Need sihid ja taotlused on nende organisatsioonide enesekorraldamise sihid ja taotlused⁶. Väljaspoolle organisatsiooni on need taotsused suunatud üksnes vaid siis, kui see peaks kasuks ning vajalikuks osutama organisatsioonile endale. Nii esineb viimaste juures teatud iseseisvuse moment⁷. Nad olelevad ja teotsevad vaid omaenese pärast ja omaenese korraldusel. Esimene liik inimkollektiive eeldab teisi, kelle huves teotseda, teine mitte. Viimast liiki juriidilisi organisatsioone nimetatakse korporatsioonideks. Nii on korporatsioon

5. A.-T. Kliimann, Op.cit., lk. 103.

6. A.-T. Kliimann, Op.cit., ib.

7. A.-T. Kliimann, op.cit., lk. 103.

organisatsioon, kes teotseb enesekorraldamise põhimõttel⁸. Enesekorraldamise õiguse all mõistame õigust korraldada organisatsiooni elu ning taotle-
da organisatsiooni sihte.

Kuid vaatamata sellele, et organisatsioonil on õigus oma siseelu korraldamiseks, ei tohi siiski mõelda, et see pole millestki piiratud. Korporatsioonis on õigus oma siseelu korraldada üksikaktidega, kuid need aktid peavad kõik olema kokkukõlastatud põhiseadusega, seadustega, dekreetidega ja määrustega. Korporatsioonide iseseisvus ilmneb selles, et nad võivad siseelu korraldada oma suva järgi neis piires, nagu õiguskord sätib, mõjustamata kellestki teisest.

Selliseid korporatsioone, kes on õigustatud end korraldama üksnes üksikaktidega, nimetame administratiivseks omahalduseks⁹.

Kuid on ka selliseid korporatsioone, kellel on õigus anda üldakte. Nad võivad püstitada

8. A.-T. Kliimann, Op. cit., lk. 104.

9. A.-T. Kliimann, Op. cit., lk. 106.

ideoloogilisi sihte, ning neid kehtestada õigusnormidena. Õigusnormid aga väljenduvad mitte üksnes üksikaktides, vaid võivad avalduda ka üldaktides. Sarnaseid korporatsioone, kes saavad enda elu korraldamiseks anda üldnorme, nimetatakse autonoomseiks ¹⁰. põhiseadus väljendab riigi põhiideo-

Kuigi autonoomsel ühikul on õigusideoloogilisi sihte kehtestada õigusnormidena, ei tule mõelda, et selline õigus pole millestki piiratud. Autonoomiat oma siseelu korraldamisel piiravad veelgi kõrgemajõulised üldaktid. Ta võib püstitada oma siseelu korraldamisel vaid üksnes selliseid suunasid, mis on kokkukõlas kõrgemajõuliste üldaktidega.

Neid korporatiivseid ühikuid, kes oma siseelu korraldamisel pole piiratud ühestki normist nagu eelmised, nimetame riigiks. Seega on riik kõrgema võimuga pliitiline ühik.¹¹ Riik võib oma põhikorda sättida originaarsete aktidega, mis ei tulene ega põhine ühelgi teisel aktil. Sellist

10. A.-T. Kliimann, op.cit., lk.107.

11. A.-T. Kliimann, op.cit., lk.111.

üldakti, millega normeeritakse riigi põhiideoloogia, ning mis ei tulene ega ole piiratud ühestki teisest aktist, nimetatakse põhiseaduseks. Seega on põhiseadus esmajõuline riigikorda määratlev akt. Kuna põhiseadus väljendab riigi põhiideoloogiat, mille tähistel tahab riik kui ühik oma elu arendada, peavad kõik teised olema kokkukõlas riigi põhikorra aktiga - Põhiseadusega.

Ühingud ja nende liidud kuuluvad korporatsioonide hulka. Ühingutel ja liitudel on ka võimalus oma elu korraldamiseks anda akte põhikirjade näol. Need aktid oma juriidiliselt loomult osutuvad praeter legem määrusteks. Pääle selle võidakse ühingu või liidu siseelu korraldada internsete üldaktidega, mida tavaliselt nimetatakse kodukorraks. Viimased puudutavad üksnes liikmete omavahelisi suhtlemisi ega ulata ^{a/}väljapoole.

Kehtiv ühingute ja liitude seaduse [Ü L S]

järgi loetakse ühinguks kolme või rohkema füüsilise isiku koondumist kultuurilisse, teaduslikku, üldkasulikku või mõne muu sihi taotlemiseks, mis pole seondatud ainelise kasu saavutamiselega. Liit aga on kahe või rohkema seesuguse ühingu koondis¹².

2.

Kehtv ühingute ja liitude
haldmist käsitlev n^o/r m i s -
t i k.

1. Konstitutsioonilised normid.

Nagu varem nimetatud, kehtib riigis õiguskord ehk riigikord, mille alusel toimub eluvahekordade arendamine ning lahendamine. Kõik madalamaastme aktid peavad rajanema kõrgemaastmelistele, ning olema viimastega kokkukõlas. Kõrgemaastmeliseks aktiks riigis on põhiseadus ehk konstitutsioon. Põhiseadus määrab riigitegevuse suunad, mille raames toimub madalamaastme aktide andmine.

12. Ühingute ja liitude seadus, RT 1938, 42, 396.

Tartu 1932, lk. 175.

14. A.-T. Klümann, op.cit., lk. 166.

Jõult teiseastmeliseks aktiks osutub seadus. kolmandal astmel asub määrus. Ta pole seaduse jõuline, vaid seadusele alluv üldakt¹³. Ka dekreet on üldakt, kuid see pole seadusele alluv, vaid on seadusejõuline üldakt, mis pole mitte antav seadusandluse, vaid halduse poolt¹⁴. Nii asub dekreet jõuastmelt teisel kohal nagu seaduski.

Nagu üldaktid, nii peavad ka üksikaktid olema kokkukõlas eelkõige põhikorra sätetega, peale selle ka teiste kõrgemaastmeliste aktidega.

Et selgusele jõuda, kas kõik madalamaastmelised aktid, mis teatud ala sätivad, on kokkukõlas põhikorra-aktiga, peame vaatlema, milliseid põhimõtteid see põhikorraakt väljendab.

Kehtiva põhiseaduse deklaratiivne osa, mis kajastab rahva tahtet, väljendab eelkõige legaliteedi printsiipi. Seal lausutakse, et Eesti rahvas on kindlas usus ning vankumatus tahtes soovinud riigikorda, mis rajatud õiglusele, seadusele ja vabadusele.

13. A.-T. Kliimann, Administratiivakti teooria, Tartu 1932, lk. 175.

14. A.-T. Kliimann, op.cit., lk. 166.

Et riigikord on rajatud võrdse õiguse põhi-
mõttele, seepärast ei või seadusega soodustada
ühte kodanikku, parteid ega koondist rohkem kui
teist. Seda printsiipi väljendabki Põhiseadus (PS)
§ 9, mis lausub, et kõik kodanikud on võrdsed sea-
duse ees¹⁵. Ei või olla avalikõiguslikke ees-
õigusi ega õiguste kitsendusi, mis tingitud sündi-
misest, soost, usust, rahvusest jne. Edasi näeb põhiseaduse deklaratiivne osa,
et riigikord peab rajanema vabadusele. Sellest
järgnevalt ei või kodanikku ta vabaduses kitsen-
dada midagi, kui vaid äärmisel juhul, kui tegemist
on riikliku paratamatusega. Ei ole kuidagi kokku-
kõlas põhiseaduse juhtmõtetega, kui kodaniku vaba-
dusi kitsendatakse riikliku vajaduseta või mõne
partei, koondise ja teiste huves. Kodaniku vaba-
dusi võidakse kitsendada vaid üksnes siis, kui
seda nõuavad tõsised riiklikud kaalutlused.
Legaliteedi printsiipi väljendab peale

15. E.V. Põhiseadus, RT 1937, 71, 590, § 9.

deklaratiivse osa ka Põhiseaduse § 3. Seal määritletakse, et "riigivõimu ei saa teostada keegi muidu, kui põhiseaduse ja sellega kokkukõlas seaduste alusel" 16.

Nii mainitud põhiseaduse sättest järgneb, et kõik riigivõimu avaldused peavad rajanema õiguslikule korrale. Riigorganid oma tegevuses peavad eelkõige arvestama põhiseaduse sätetega, selle alusel antud seadustega ja käituma kindlas menetluskorras. Suvalisus võib üksnes seal esineda, kus seadus seda ette näeb ja lubab. Kuid sellejuures peab esinema võimalus suvaakte ka kohtulikult kontrollida.

Otseselt ühingute ja liitude osas määritleb Põhiseaduse § 18, et "kodanikel on õigus seaduses ettenähtud aluseil ja korras koonduda kultuurilistesse, teaduslikesse, üldkasulikesse, kutsealistesse, poliitlistesse ja muisse ühinguisse ja liitudesse".

Seda õigust võidakse kitsendada seadusega riigi julgeoleku, avaliku korra ja kõlbluse huvides 17.

Nii ilmneb põhiseaduse sätteist, et igal kodanikul on õigus koonduda ühingutesse ja liitudesse. Ainult seadusega võidakse seda õigust kitsendada. Kitsendamine on põhiseaduse järgi lubatud üksnes siis, kui ühingute ja liitude loomine või teotsemine on kahjulik riigi julgeolekule, avalikule korrale ja kõlblusele. Põhiseadus loe^{ry}ndab ise üksikasjaliselt juhud, mis puhul on võimalik seda õigust kitsendada. Seepärast ei või anda ühtegi seadust, mis kitsendab ühingutesse koondumise õigust väljaspool neid juhte, mida mainib põhiseadus. Ka ei või neid põhjusi laiendavalt tõlgendada ega ainult suvaliselt otsustada, et tegemist on avaliku julgeoleku ohuga. Ohu moment tuleb hinnata ikka objektiivselt mitte subjektiivse veende järgi. See oleks

õiguskorra rikkumine ning Põhiseaduse vastane, kui kitsendatakse kodaniku õigusi ühingutesse koondumisel, ilma et oleks tegemist tõelise olukorraga, mille olelusel lubab seadus neid õigusi kitsendada. Need olukorrad, mil seadus lubab kodaniku õigusi kitsendada ühingutesse koondumisel, peavad olema tõelised ning objektiivsed. Arvata ning subjektiivse hinde põhjal ei või kodaniku õigusi kitsendada.

Kui seadus, dekreet, määrus või korraldis kitsendab kodaniku õigusi, mis pole kokkukõlas põhiseadusega, peab olema võimalus seda kohtu kaudu kontrollida. Muidugi ei saa kohus tühistada dekreete, seadusi ega ka määrusi, küll aga üksikakte, mis nendele normidele rajatud.

Kui mõni alamajastme akt, nagu seadus, määrus, dekreet või korraldis on põhiseaduse vastane, tuleb selle täitmisest kodanik vabastada, kui ta peaks kodanikuõigusi riivama. Ei võiks näiteks pidada õigeks haldusorgani korraldist,

mis põhjeneb küll seadusel, ^{u/} ~~ku/~~ seadus on vastolus põhiseadusega. Selline akt kuulub tühistamisele, kui õiguskorrale mittevastav.

Eelkäsitatud õigusi võib seaduse alusel ning õiguskorra piires kitsendada ainuüksi kaitse- seisukorra ajal ¹⁸. Väljaspool kaitse seisukorda ei või neid õigusi kitsendada.

Kaitse seisukord hakkab meil kehtima auto- maatselt mobilisatsiooni väljakuulutamise ja kehtib demobilisatsiooni väljakuulutamiseni. Peale selle võib Vabariigi President riikliku vajaduse korral kuulutada kaitse seisukorra üheks aastaks.

Põhiseadus pole täpsemalt määritlenud, mida mõelda riikliku vajaduse all. Kas riikliku vaja- duse alla mahub näiteks juhus, kui kaitse seis- kord kuulutakse vaid võimu kindlustamiseks, või seepärast, et välismaal on mäss, või naabermaa rel- vastub?

Riikliku vajaduse all tuleb mõelda ikka

18. P S § 144, viimane lõige.

olukorda, kus riiki ähvardab ilmne oht. See oht peab olema objektiivne ja selgesti tajutav. Oluliseks ohu määritlemisel on ka see, et selline olukord peab osutama erakorraliseks. On ju kaitseseisukorra väljakuulutamise erakorralise halduse rakendamise, mis on seotud teatud pahedega. Seda tuleks vältida niikaua, kui see vähegi võimalik on. Oht, mille alusel võidakse kaitseseisukorda väljakuulutada, peab olema suunatud riigikorra vastu ning ähvardama riigi olekut. Ainult see õigustab erakordse halduse rakendamist. Kui riikliku kaalutluse mõiste viia nii laiale planele, et selleks lugeda igat olukorda, mis kuidagi võiks osutada kasuks riigile, siis peaks kaitseseisukord vältama lõpmatuseni. Seda korda ei saa aga õigeks pidada.

Nii teeb Põhiseadus vahet korralise ja erakorralise halduse vahel. Vastavalt sellele erineb ühingute ja liitude haldamine tavalisel ja erakorralisel ajal. Siinkohal vaatleme ühin-

gute ja liitude haldamist tavalisel ajal, puudutades erakorralist haldust vaid niipalju, kui see on erinev tavalisest haldusest.

2. Erinormistik. Üldseadusena ühingute ja liitude haldamise alal esineb Ühingute ja liitude seadus¹⁹. Selle seaduse alusel toimub ühingute ja liitude loomine, haldamine, lõpetamine, järelvalve jne. Ainult poliitiliste parteide ja kutseühingute korraldus toimub eriseaduse alusel²⁰. Viimaseid siinkohal ei käsitle.

Seaduse rakendamiseks on Siseministril õigus anda määrusi. Need määrused konkretiseerivad seadust ning peavad mahtuma seaduse raamesse. (Kehtiva Ühingute ja liitude seaduse rakendamise alal pole senini määrusi antud).

Edasi stib ühingute ja liitude tegevust ühingu või liidu põhikiri, mis igal ühikul ja liidul võib olla erinev, vastavalt nende sihtidele

19. Vt. supra, nota 13, lk.7.

20. Ü L S § 1.

ja taotlustele. Oma normatiivselt loomult on põhikiri praeter legem määrus, mis konkretiseerib ühingute ja liitude tegevust. Et põhikiri kuulub määruste hulka, siis ei või ta sisult laiem olla kui seadus, ega või vastukäia seaduse sätetele. Osas kus põhikiri on vastuolus seadusega, tuleb põhikiri lugeda kehtetuks.

Pääle põhikirja normeerivad ühingute ja liitude tegevust sisemäärused, mida tavaliselt nimetatakse kodukorraks. Kodukord oma normatiivselt loomult osutub internseks määruseks. Sisekorra määrused puudutavad ainult ühingu enda liikmeid ja korraldavad omavahelisi vahekordi.

Nagu eelpool mainitud, peavad kõik õiguskorra aktid vastama riigi põhikorra akti sätetele. Kehtiva põhiseaduse § 18 annab kodanikule õiguse koonduda igasugustesse ühingutesse. Seda õigust võidakse kitsendada üksnes riigi julgeoleku, avaliku korra ja kõlbluse huvides ²¹.

21. P S § 18.

Põhiseadus märgib ainult kolm juhtu, mille puhul võidakse takistada ühingutesse ja liitudesse koondumist. Muudel juhtudel pole see võimalik, väljaarvatud kaitseseisukorra aeg.

Ühingute ja liitude seaduse § 3 määritleb põhimõtteid, mille taotlemiseks lubatakse ühinguid luua. Sellepärast on selle paragraafi sisu analüüsimine vajalik. Ühingute ja liitude seaduse § 3 lausub, et ühingute ja liitude tegevus peab arenema riiklikus vaimus ja koondama ühiskonna liikmeid üldse teenistusse, vabalgatuse alusel ^{a/} 22.

Mida aga mõelda riikliku vaimu all? Kas on see riikliku vaimu vastane, kui võimaloleva valitsuse, partei ja teiste tegevust arvustatakse, näidates nende vigu? Näib, et riikliku vaimu all tuleb mõelda ikka seda, et ühingu tegevus ei tohi olla suunatud seadusvastasel teel riigikorra vastu, küll aga on võimalik arvustada

22. Ü L S § 3.

23. P S § 18 ja 144.

valitsusvõimustegevust. Kui ühingu või liidu tegevus ei riiva riiklikku julgeolekut, avalikku korda ega moraali, ei või ühingut kunagi sulgeda, kuna muidu see oleks põhiseaduse vastane.

Kaitseseisukorra ajal on küll võimalik kodaniku õigusi kitsendada, kuid need kitsendused peavad osutama paratamataks ning olema tingitud kaitseseisukorda põhjustavaist asioludest. Kõik sarnased kitsendused, mis rakendatud kaitseseisukorra ajal ning mis pole kokkukõlas põhiseadusega, minetavad eo ipso kehtejõu, kui kaotatakse kaitseseisukord.

Kodaniku õiguste kitsendus võib toimuda nii normaal ajal kui ka kaitseseisukorra kehtivusel üksnes seaduse alusel, nagu mainib seda Põhiseadus²³. Määrusega seda teha ei saa. Määrusega võidakse küll konkretiseerida seadust, mis kitsendab kodaniku põhiõigusi, kuid õiguste kitsenduse ala ja piirid peavad olema seadusega määritletud.

23. P S § 18 ja 144.

ühingu 3.Kaudsed normid.

Kaudsete normidena ühingute ja liitude alal esineb väga mitmesuguseid norme. Eelkõige tuleks mainida Kodakondsuse seadust [Kk s]²⁴, mille alusel määratakse isiku riikkondsusse kuuluvus.

Õigus koonduda ühingutesse kuulub eeskätt ikka Eesti kodanikele. Välismaalastel on selline õigus vaid siis, kui seadus otse seda lubab. Edasi puutume kokku Valitsemise korraldamise seadusega [VKS]²⁵. Selle alusel normeeritakse siseministeeriumi pädevust ja tegevust. Ühingute ja liitude tekkimine, järelvalve ja määruste andmine sellel alal kuulub siseministri valdkonda. Peale selle leiab selle seaduse käsitamist ka politseitalitus, millele alluvad prefektid, kelle pädevusse kuulub samuti ühingute ja liitude valve.

Ka kriminaalseadus ja kriminaal/kohtupidamise seadus leiavad siin rakendamist. Teatud süüteod ühingute ja liitude alal, nagu seaduspäratu

24. Kodakondsuse seadus, RT 1938, 39, 357.

25. Valitsemise korraldamise seadus, RT 1938, 37, 332.

ühingu või liidu asutamine, nendest osavõtmine, juhtimine alluvad kriminaal kohtule ²⁶. Tsiviilnorme ühingute halduse alal esineb vähe, kuid siiski tuleb nendega tegeleda. Nii määrab ühingute ja liitude seaduse § 13, et ühingute ja liitude asutajad peavad olema täisealised ja teovõimelised. Nii täisealsust kui ka teovõime tulevad määritleda Balti Eraseaduse alusel. Õiguskaitse ühingute ja alal toimub Administratiivkohtu korra [AKK] ²⁷ ja Tsiviil kohtupidamise seaduse [Ts kp S] alusel ²⁸.

26. Kriminaal seadustik , § 112¹

27. Administratiivkohtu kord, RT 1919, 10 ühes selle juurde kuuluvate muudatuste ja täied.

28. Tsiviil kohtupidamise seadus.

§ 1. ÜHINGUTE JA LIITUDE LOOMINE
JA LIKVIDEERIMINE.

1. Ü h i n g u t e j a l i i t u d e
l o o m i n e.

Ühingu tekkimiseks on eelkõige vaja kolme või rohkema füüsilise isiku ühinemist mõne üldisikuks mitte tahteavalduse mõnest, vaid selkasuliku sihi taotlemiseks.

Liidud aga tekkivad kahe või enam seesuguse ühingu liitumisest²⁹. Ühingu või liidu tekkimiseks pole küllalt tahteavaldusest, et luua ühingut või liitu. Selleks, et omada juriidilise isiku õigusi, on vaja neid registreerida. Ühingud ja liidud muutuvad juriidilisteks isikuteks registreerimisega siseministeeriumis³⁰.

Tekib küsimus, mis liiki aktiks pidada registreerimist Siseministeeriumis. Kas on see deklaratiivse või kreatiivse loomuline toiming. Siseministeerium ei saa jätta ühingut või liitu

29. Ü L S § 1.

30. Ü L S § 11.

registreerimata, kui selle asutamine ja põhikiri vastab seaduse nõuetele. Sellelt seisukohalt lähtudes võiks pidada registreerimist vaid deklaratiivseks aktiks, mis vaid konstateerib, et ühing või liit on loodud seadusepäraselt, ning hakkab teotsema.

Kuid ühing ega liit ei muutu juriidiliseks isikuks mitte tahteavalduse momendist, vaid sellest momendist, kui see registreeritakse. Seega oleks registreerimisaktil kreatiivne jõud. Jääb registreerimine ära, pole nagu ühingu või liitu juriidiliselt eksisteerinudki, ta pole olnudki õigussubjekt. Seepärast tuleks registreerimist Siseministeeriumis pidada mitte deklaratiivseks, vaid kreatiivseks aktiks.

Kuid seepärast, et registreerimine on kreatiivne akt, ei tule veel tunnustada, et ühingute ja liitude tekkimisel kehtiks kontsessiooni printsiip. Teatavasti mõeldakse haldusorgani suvaakti, millega luuakse tatud

õigusi³¹. Kontsessiooniakti olulisteks tunnusteks on ühelt poolt see, et ta loob uusi õigusi, teiselt poolt aga see, et kontsessiooni andmine pole haldusorgani otseseks kohustuseks. Nii osutub ühingute ja liitude registreerimine Siseministeeriumis kreatiivseks aktiks, millest alates hakkavad need olelema normiisikutena. Kui teatud liiki ühingute ja liitude tekkimiseks on vaja Vabariigi valitsuse eelluba. Vabariigi valitsuse luba on vajalik relvadega varustatud või sõjaliseks harjutuseks loodavate ühingute ja liitude asutamiseks. Samuti on luba vajalik, kui ühing või liit on organiseeritud sõjaväeliselt³². Edasi on Vabariigi valitsuse luba vajalik,

31. A.-T. Kliimann, Administratiivakti teooria, lk. 217: "Kontsessioonideks nimetatakse administratiiv-korraldusi, mis omistavad kodanikule subjektiivse õiguse ja võimaldavad selle teostamist."

32. Ü L S § 6.

kui asutatakse kahe või enam kasutaotleva või kasutaotlevate ja mittekasutaotlevate ühingute liite, kes taotlevad sihte, mis pole seondatud ainelise kasu saavutamise, samuti kahe või rohkem erinevaid sihte taotleva ühingu liite, samuti ka siis, kui asutatakse seesuguste liitude liite³³.

Vabariigi valitsus võib keelduda loa andmisest üksnes vaid sell juhul, kui ühingu või liidu siht on vastuolus põhiseadusega ja käesoleva seaduse sätetega. Kui neid vastuolusid pole, on Vabariigi Valitsus kohustatud loa andma. Seadus ei tee eelloendatud ühingute ja liitude asutamist sõltuvaks Vabariigi Valitsuse äranägemisest, vaid tahab anda kontrolli võimalust selleks, et ei loodaks selliseid koondisi, mis ilmselt kahjustaksid avalikku korda ja julgeolekut. Loa all ei tule mõelda puhtakujulist suvaakti, kus loaandjal on ühesugune võimalus anda luba või keelduda sellest. Loaandmisest keeldumiseks peavad

33. Ü L S § 2.

esinema kindlad põhjused.

Ka need ühingud ja liidud, millede asutamiseks on vaja Vabariigi Valitsuse luba, peavad registreeruma Siseministeeriumis üldalustel.

Ühingud ja liidud peavad teotsema põhikirja alusel ning selle piires. Neil on keelatud arendada tegevust, mis riivab Eesti riigi ja rahvuse au, mis kõigutab lugupidamist riigi juhtivate võimukandjate ja riigiasutiste vastu, mis halvavad riigikaitset või rikuvad riigi välispoliitilisi suhteid, mis õhutab vaenu või tekitab vastuolusid üksikute rahvakihtide või muude ühiskondlikkude rühmituste vahel või muul viisil kahjustab rahva ühtluse kujunemist, mis käib kõlbluse või maa heade kommete vastu või riivab kodaniku eraelu või ta hääd nime ³⁴ ³⁵.

Kõik äsjamainitud sätted püüava käsitleda seda, et ühingud või liidud ei tekitaks ühiselulisi korratusi, ähvardades seega riigikorda ja

34. Ü L S § 12.

35. Ü L S § 4.

rahu. Kuid selle juures peab mainima, et sise- poliitilisi ja muid võitlusi ei tohi mõista kui ühiselulisi korratusi, mida ei tohiks taotleda ühingud ja liidud. Ainult nende tegevus peab arenema seaduse raames, nagu eespool käsitatud. Ühingud ja liidud võivad ühendusse astuda välismaal asuvate organisatsioonidega. Kui ühenduse loomisel peavad nad alluma välismaa organisatsioonide otsustele, võib see toimuda üksnes Siseministri loal ³⁶. Muudel juhtudel pole Siseministri luba vajalik. Ühinguil ja liitudel võivad olla lipud kui ka teised eraldusmärgid. Nende soetamiseks peab nõutama luba siseministeeriumilt. Ühingu liikmed võivad ka kanda vormirõivaid eraldusmärgina. Ka selleks tuleb saavutada luba siseministeeriumilt. Siseministeeriumi luba on nõutav ka sel juhul, kui ühingu või liidu liikmed soovivad

36. Ü L S § 7.

38. Ü L S § 5.

võtta vastu välismaa organisatsioonidelt tunnus-
tus- ja eraldusmärke ³⁷.

Üldiselt peab ühingute ja liitude tegevus
arenema riiklikus vaimus, koondades ühiskonna
liikmeid üldsuse teenistusse. Riikliku vaimu all
tuleb muidugi mõelda, et ühingute ja liitude tege-
vus peab arenema riigi õiguskorra alusel ning
selle raames. Kõik see tegevus, mis on kokkukõ-
las õiguskorra sätetega, on tegevus riiklikus
vaimus.

Igal ühingul ja liidul peab olema nimi, mille
all ta teotseb. Nimeks ei või võtta mõne teise
ühingu või liidu nime . . . Kui seda soovitakse,
siis peab aga esinema nimes (aga) eristav tunnus,
mille poolest üks ühing erineb teisest ³⁸.

Kõik ühingud ja liidud on avalikõiguslikud
juriidilised isikud. Juriidilisteks isikuteks
nad ei muutu mitte sellest momendist, kui isikud
avaldavad tahet ühinemiseks, vaid alates regist

37. Ü L S § 8.

38 Ü L S § 5.

Reerimise momendist Siseministeeriumis 39.

Registreerimiseks tuleb esitada ühingu või liidu põhikiri. Põhikiri peab sisaldama teatud hulk sätteid, mille puududes ei saa ühingut või liitu registreerida. Peale normaalpõhikirja nõuete võib esineda lis^asätteid vajaduse järgi. Kõik need sätted peavad olema kokkukõlas eelkõige ühingute ja liitude seadusega, pääleselle ka teiste kõrgemajõuliste aktidega, kuivõrd need ühingutesse ja liitudesse puutuvad.

Ühingute ja nende liitude asutamisest, juhatusesse koosseisudest ning asukohast tuleb teatada kohalikule politseiprefektile kahe nädala vältel, arvates ühingu või liidu asutamisest või juhatusesse moodustamisest. Samas korras ja samal tähtajal tuleb teatada muudatustest ühingu või liidu juhatusesse koosseisust 40.

39. Ü L S § 11.

40. Ü L S § 10.

2. Ühingute ja liitude

1) kui pealikvideerimine.

Ühingud ja liidud võivad lõppeda: põhikirjas ettenähtud põhjustel, vabal suval peakoosoleku otsuse põhjal ja avaliku võimu surveel.

Põhikirjas määritletud juhtudeks võivad olla: tähtaja saabumine, kui ühing on loodud tähtajaks, tingimuste saabumine, kui organisatsiooni olelus on tehtud sõltuvaks sellest, sihi saavutamine, milleks ühing on loodud jne. Peakoosolek võib svalt alati lõpetada ühingu või liidu tegevuse. Likvideerimise otsus tuleb teha vastavalt põhikirja sätetele.

Avaliku võimu surveel likvideeritakse ühingud ja liidud siis, kui esinevad olmad, mille puhul näeb seadus ette nende likvideerimise.

Ühingute ja liitude seaduse § 17 loendab rea juhte, mille olelusel tulevad ühingud ja liidud likvideerida. Kuigi põhikiri ei näe neid juhte ette likvideerimispõhjustena, tulevad ühingud ja liidud nende puhul likvideerida.

Ühingud ja liidud kuuluvad likvideerimisele:

1) kui peakoosolek teeb sellekohase otsuse, 2) kui põhikirjas määratud tegevuse aeg on möödunud, 3) ülesande lõpetamisel, kui ühing või liit on loodud vaid selle ülesande sooritamiseks, 4) kui ühing või liit suletakse kas käesoleva või teiste seaduste alusel, 5) kui ühing või liit on tunnustatud maksujõuetuks, 6) kui ühingu liikmete arv alaneb alla kolme või liitu kuuluvate ühingute arv langeb alla kahe, 7) kui ühing või liit ei avalda tegevust kahe aasta kestel või kui peakoosolekut pole kutsutud kokku põhikirjas ettenähtud kahel teineteisele ettenähtud tähtajal ⁴¹. Siinjuures pole oluline, kas sarnased juhud on põhikirjas ettenähtud või ei.

Likvideerimiseks tuleb moodustada vastav komisjon, kes likvideerib ühingu või liidu vara. Kuni likvideerimise lõpetamiseni eksisteerib ühing või liit edasi normiisikuna.

41. Ü L S § 17.

Likvideerimiskomisjonid asudes ühingut või liitu likvideerima, kohustuvad lõpetama jooks-
vad toimingud, sissenõudma võlad, väljakutsuma
võlauseaaldajad, tarbekorral võõrandama likvidee-
ritava ühingu või liidu vara ja rahuldama võla-
usaldajad . . .

Likvideerimisest ülejäänud vara antakse
ühingu või liidu põhikirjas määratud üldkasu-
likuks tarbeks.

Juhul, kui see otstarve on liidu või
ühingu põhikirjas määritletud üldsõnaliselt või
on täiesti jäetud määramata või kui põhikiri
sisaldab korraldusi, mis kas pole teostatavad
või mis on vastuolus üldkasulikkude sihtidega,
määratakse vara saatus kas Siseministri või
Vabariigi valitsuse poolt ⁴². Vabariigi vali-
tsuse pädevusse kuulub küsimuse otsustamine
siis, kui vara väärtus on kas 1000 kr. või
üle selle. On aga vara väärtus alla mainitud

42. Ü L S , § 22.

43. Ü L S § 21.

summa, otsustab asja Siseminister. Vara saatuse määramisel tuleb ^Vvestada likvideeritud ühingu või liidu sihtidega. Kulud, mis seondatud likvideerimisega kaetakse ühingu või liidu varast.

Vajadus Ühing või liit oleleb edasi normiisikuna niikaua, kui ta pole maharegistreeritud Siseministeeriumis ⁴³. Likvideerimise töö lõpetanud kohustub likvideerimise komisjon ühingu või liidu nimekirjast kustutamiseks Siseministeeriumile vastava avaldise ^{pädevuse ja ülesanded} ⁴⁴.

Ühingu või liidu suurima pädevusega organiks osutub Üldkogu. Sinna võivad kuuluda ühingu

§ 2. ÜHINGUTE JA LIITUDE KORRASTUS. ⁴⁵

1. R a k i n g.

Ühingud ja liidud taotleavad omi sihte organite kaudu. Organid, kes ühingute ja liitude haldamisest osa võtavad, võime liigitada kolmeks: Ühingu ja liidu ^{oma} andi organiteks, järelvalve organiteks ja likvideerimise organiteks.

^{44. Ü L S § 12}
Organid, kes juhivad ühinguid ja liite,

määratakse ära tavaliselt põhikirjas. Igal ühingu-
gul peab olema juhatus. Teisi organeid võidakse
luua vajadust mööda. Tavaliselt on ühingu orga-
niteks : üldkogu, juhatus ja revisjonikomisjon.
Vajadusel võidakse luua eriline organ, kes asen-
dab täiskogu teatud küsimustes.

Kõik organid peavad olema mainitud ühingu
või liidu põhikirjas. Väljaspool põhikirja ei
või mingisuguseid organeid luua. Põhikiri peab
määritlema ka organite pädevuse ja ülesanded ⁴⁴.

Ühingu või liidu suurima pädevusega orga-
niks osutub üldkogu. Sinna võivad kuuluda ühin-
gu liikmed, kes vähemalt on 18 a. vanad ⁴⁵.
Alla seda vanadust võidakse küll olla ühingu
toetajaks liikmeks, kuid mitte kuuluda otsustus-
võmeliste liikmete hulka.

Kui ühingusse kuulub palju liikmeid, kes
asuvad laiali üle maa, ning nende kokkutulek on
seondatud raskustega, võidakse täiskogu asenda-

44. Ü L S § 12.

45. Ü L S § 13.

47. Ü L S § 13,9.

viid. järe
37

miseks luua eriorgan asemikude kogu näol. Sarnase organi olelusel tuleb üldkogu kokku pikemate ajavahemikude järgi, et kreeerida uusi organeid ja kontrollida nende tegevust.

Millised ülesanded siirduvad asemikkude kogule, olenep põhikorrast. Neid võib olla kas vähem või rohkem, vastavalt vajadusele.

Kui üldkogu kokkutulek pole seondatud eriti suurte raskutega, kuid alati pole ka võimalik, siis tavaliselt luuakse eriorganid nõukogude näol, kellele siirdub õiguse otsustada põhikirjas loendatud küsimusi üldkogu eest. Nad teostavad kontrolli juhatuse tegevuse üle ning otsustavad suurema tähtsusega küsimusi. Nii üldkogu, asemikkudekogu ja nõukogu olelu ja pädevus piiritletakse põhikirjas, mille alusel ja piires nad peavad tegutsema.⁴⁶

Ühingu eksekutiivorganiks on juhatus. Juhatus liikmed peavad olema täisealised ning teovõimelised isikud. Nad peavad oskama riigikeelt.⁴⁷

46. Ü L S § 12.

47. Ü L S § 13,9.

Pärast juhatuse moodustamist peab hiljemalt 2 nädali jooksul teatama kohalikule politseiprefektile⁴⁸. Teadandes tuleb mainida juhatuse liikmete nime, elukohad, vanus ja andmed keeleoskuse kohta. Sellel teadandel on vaid see siht, et anda prefektile kontrolli teostamise õigust. Prefektile ei ole õigust juhatust tunnustada või jätta tunnustamata. Temal on küll õigus peatada ühingu või liidu tegevust, kuni pooleks aastaks, kuid üksnes põhjusel, kui ühing pole teatanud prefektile juhatuse moodustamisest või muudatusest⁴⁹.

Siseministril on õigus kõrvaldada juhatuse liikmeid ning määrata nende asemele uusi, kui see on paratamatu riikliku julgeoleku, avaliku korra või kõlbluse huves. Uusi liikmeid võib Sise- minister määrata seniks, kuni organeid täiendatakse või võetakse ette ümbervalimisi.⁵⁰

Kuid mida mõelda riikliku julgeoleku ja

48. Ü L S § 10.

49. Ü L S §§ 10, 15.

50. Ü L S § 14.

avaliku korra all? Kas võib selle all mõelda, näiteks, olukorda, kus üks poliitiline partei koondis või liku- nii edasi on saanud võimu enda kätte ning leiab, et igasugune võitlus ja tegevus selle vastu on riik-liku julgeoleku ja avaliku korra rike? Kindlasti mitte.

Riikliku julgeoleku ja avaliku korra all tuleb mõelda sellist olukorda, mis ohustab tervet riiki, rahvast ja põhiseadusega kindlustatud riigi korda. Sisepoliitilised võitlused, mis toimuvad põhiseaduse piires, pole avaliku korra ja riigi poli- julgeoleku rikked, sest riiklik huvi on terve rah- va huvi, ning avalik kord on see kord, mis põhje- neb põhiseadusel ning areneb põhiseaduse raames.

Samuti nagu juhatuse moodustamisest, tuleb prefektile teatada ka iga muudatusest juhatuse koosseisus, asukohas jne. Ühistel alustel juhatu- sega, tuleb prefekti informeerida iga muudatuse puhul ühingu või liidu koosseisus ⁵¹.

Regulaarse organina ühingus esineb ka revisjonikomisjon, kes taotleb järelvalvet majanduslikul alal juhatuse üle. Revisjonikomisjoni valib tavaliselt ühingu või liidu üldkogu. Pääle eelpool mainitute võidakse ka luua ajutisi organeid teatud ülesannete sooritamiseks. Sääraste organite loomine peab aga olema põhikirjas ettenähtud. Väljaspool põhikirja ei või mingisuguseid organeid moodustada. Säärab Siseminister kolme liikmelise komisjoni ühi Järelvalvet ühingute ja liitude üle teostab päämiselt Siseminister. Vähemal määral ka politseiprefekt ja Vabariigi Valitsus. Viimane teostab kontrolli ühingute ja liitude üle loa andmisega nende tekkimisel, kus see seaduse järgi on nõuetav.

Kui ilmnevad need olmad, mille alusel k kuulub ühing või liit likvideerimisele kas põhikirja või seaduse alusel, siis astuvad tegevusse likvideerimise organid. Neid organeid võidakse luua nii organisatsiooni enda kui ka Siseministri poolt. Ühingu või liidu likvideerib likvideerimise

52. Ü L S § 18.

53. Ü L S § 19.

Vt. Nr. 33.

komisjon, kes moodustatakse juhatusel, kes valitud viimasel seaduspärasel peakoosolekul. Ei peaks neid olema, osutuvad ~~na~~ ülesande jaoks kõlbmatuks või ei saa nad likvideerimisülesandeid endale võtta mõne takistuse tõttu, tuleb moodustada likvideerimisorgan teistest isikutest ⁵².

Kui likvideerimist ei teostata või likvideerimine ei osutu võimalikuks põhikirjas sätitud viisil, määrab Siseminister kolme liikmelise komisjoni ühingu või liidu vara likvideerimiseks. Suletud ühingute ja liitude vara likvideerib samuti Siseministeriumi poolt määratud komisjon ⁵³.

2. P ä d e v u s.

Nagu eelpool käsitatud, osutub üldkogu tähtsaimaks organiks ühingu ja liidu elus. Põhiliste küsimuste otsustamine kuulub tema pädevusse.

Üldkogu võib arutada ning otsustada igat küsimust,

52. Ü L S § 18.

53. Ü L S § 19.

mis puutub ühingu või liidu ellu.

Kuigi üldkogu võib igat seltsi ellu puutuvat küsimust arutada, muuta ning suunasid määrata, peab see kõik toimuma põhikirja raames. Küsimused peavad võetud olema päevakorda vastavalt põhikirja sätetele. Väljaspool põhikirja korda ei saa üldkogu küsimusi arutada ega ka otsustada. Otsused teeb üldkogu tavaliselt häälteenamusega. Kui põhikiri nõuab mõne küsimuse otsustamisel kas kinnist hääletamist, absoluutset, kvalifitseeritud või liht häälteenamust, siis tuleb lugeda asja otsustatuks vaid üksnes siis, kui hääletamise viis ja häälte hulk vastab põhikirja nõuetele. Kunagi ei või põhikirja vastast üldkogu käitumist õigustada sellega, et tal on õigus ning võimalus alati põhikirja muuta, ning kui üldkogu toimib põhikirja vastaselt, siis seega nagu muudaks põhikirja. Kõik ühingu organid, nende hulgas ka üldkogu, peavad täpselt käituma põhikirja piires. Kui osutub vajalikuks põhikirja muuta, peab selleks

tehtama eriootsus. Alles siis, kui selline koosoleku otsus on põhikirja järgi jõustunud, võidakse hakata talitama selle alusel. Üldkogu otsustab põhilisemaid asju ühingu elus. Tavaliselt kuulub üldkogu pädevusse teiste organite kreeerimine, põhiliste küsimuste otsustamine ühingu majapidamises, ühingu põhikirja muutmine jne. Asemikkudekogu pädevus määratakse ühingu või liidu põhikirjas. Temale kuulub küsimuste otsustamine üldkogu eest. Kuipalju pädevust delegeeritakse asemikkudekogule, oleneb üldkogust. Nõukogu on tavaliselt väiksema pädevusega kui asemikkudekogu. Tema pädevusse kuulub jooksvate asjade otsustamine üldkogu eest ja juhatuse üle järeelvalve teostamine. Juhatusele kuulub ühingu või liidu eksekutiivorganiks. Igal ühingu ja liidul peab olema juhatuse, kuna nõukogu ja asemikkudekogu võidakse luua vajaduse järgi. Juhatusele kuulub peamiselt ühingu või liidu jooksvate peamiselt

asjade ajamine. Ühingu ja liidu elu ja tegevust reformeerivaid küsimusi võib juhatus otsustada niivõrra, kui see on põhikirjas otse ettenähtud või üldkogu poolt delegeeritud. Laiendavalt juhatus oma pädevust tõlgendada ei või. Kaheldavate küsimuste puhul tuleb asuda seisukohale, et see ei kuulu juhatuse pädevusse.

Ühingu ja liidu majandusliku tegevuse üle teostab kontrolli revisjonikomisjon. Majandulikku tegevust ta peab kontrollima nii majanduslikust kui ka õiguslikust seisukohast ning revideerimistulemustest informeerima üldkogu. Tavaliselt teostab revisjonikomisjon järel- ja faktilist kontrolli, kuid üldkogu soovil on võimalik teostada ka eelkontrolli.

§ 3. ÜHINGUTE JA LIITUDE JÄRELVALVE.

1. Riigivalve.

Riigivalvet ühingute ja liitude üle teostab peamiselt Siseministerium, politseiprefekt ning

kaudsel viisil ka Vabariigi valitsus, asutamise-
lubade andmise kaudu. Ühingu ja liidu ku-
luvad Siseministril on õigus lasta revideerida
ühingute ja liitude tegevust, pärida seletusi ja
nõuda asjasse puutuvaid dokumente⁵⁴. Kuigi Sise-
ministril on õigus revideerida ühingu elu ja
tegevust, ei või see milleski muus seista, kui-
vaid selles, et ta teostab kontrolli selle üle,
kas ühingu teotsevad põhikirja alusel. On ühingu
või liidu tegevus kokkukõlas riigi õiguskorra ja
põhikorraga, pole Siseministril õigust segada
ühingu tegevusse. Kunagi ei või Sieminister kont-
rolli teostamisel hakata mõjustama ühingu tege-
vust, sest see oleks õiguskorra vastane. Seadus
annab temale üksnes kontrolli õiguse, mitte aga
juhtimiseõiguse. Siseminister sulgeb ühingu ja
liite, Riigi julgeoleku, avaliku korra ja kõlb-
luse huves võib Siseminister kõrvaldada ühingu
või liidu juhatuse liikmed, määrates asemele uusi.

54. Ü L S § 14. p.1.

Teatud juhtudel võib Siseminister sulgeda ühinguid ja nende liite. Ühingud ja liidud kuuluvad sulgemisele, kui nende siht või tegevus on kriminaalseaduse vastane ⁵⁵.

Et ühingut sulgeda selle alusel, peavad ilnema need olmad, mille puhul on võimalik rakendada kriminaalseaduse sanktsiooni. Sulgemine osutub õieti lisakaristuseks, mis tuleks määrata koos peakaristusega. Et ühingut sulgeda, peab kriminaalkohus ühingu tegevuse tunnustama kriminaalseaduse vastaseks, ainult siis võib Siseminister ühingut sulgeda. Ise ta seda küsimust otsustada ei saa, kuna haldusasutiste, halduskohtu ja kriminaalkohtu vahel kehtib separatsiooniprintsiip.

Nii võib Siseminister sulgeda ühinguid ja liite, kui nende tegevus on tunnustatud kriminaalkohtus seadusevastaseks. Karistuse määramine pole oluline.

55. Ü L S § 15 p.1.

Edasi on Siseministril õigus sulgeda ühingu ja liite, kui nende tegevus ähvardab riikliku julgeolekut, avalikku korda ja kõlblust. Samuti tulevad sulgeda ühingud ja liidud, kui nende tegevus riivab Eesti riigi ja rahvuse au, õõnestab või eitab kehtivat riigikorda, kõigutab lugupidamist riigi juhtivate võimukandjate ja riigi ning omavalitsuste vastu, halvab riigikaitset või rikub riigi välispoliitilisi suhteid, õhutab vaenu või tekitab vastolusid üksikute rahvakihtide vahel või muude ühiskondlike rühmituste vahel või käib kõlbluse või maa heade kommete vastu või riivab kodaniku eraelu ja hääd nime. 56.

Mida mõelda riikliku julgeoleku ja avaliku korra all, on käsitletud eespool. Üksnes siis võidakse sulgemisotsust teha, kui ühingute tegevusest järgneb tõeline oht avalikule korrale või riiklikule julgeolekule. Arvatava ohu korral kus objektiivsetel andmeil ei saa seda järel-

56. Ü L S § 16 p.2 ja § 4.

57. Ü L S § 16.

dada, ei või ühingu sulgeda. Kõlbluse ohustamise korral peab ühingu tegevus olema selline, et see kohustab nii eetilisi kui ka esteetilisi ühiskonnainorme. Ei tohiks kunagi lugeda kõlblusvastaseks mõnda vähemat mõttevoolu, mis on vastuolus mõningate senikehtinud eetilise sotsiaalnormiga. Sotsiaalelu on nagu elav organism, mis alataasa areneb ja muudab omi vorme. Kui mõni ühiselunorm ei vasta enam elu nõuetele, siis peab võimalus olema seda muuta.

Kui ühingu või liidu tegevus riivab Eesti riigi ja rahva au, väärhindab, õõnestab või eitab kehtivat riigikorda, on õigus selliseid koondisi sulgeda⁵⁷. Riigi ja rahvuse au ei võ segada riigiorganite auga. Kui ühingu tegevus väärhindab mõne riigiorgani tegevust, pole sellega riivatud riigi ja rahvuse au. Riigi ja rahvuse au on siis riivatud, kui ühing või liit oma tegevusega avaldab lugupidamatust terve rahvuse ja riigi kohta.

57. Ü L S § 16.

Kehtiva riigikorra all, nagu eelpool mainitud, ei tule mõelda teatud poliitilise partei, koondise või rühmituse valitsemist, vaid põhiseaduspärast riigikorda. Kui üks ühing või liit võtab endale sihiks legaalsel teel kehtiva riigikorra muutmise, pole selline siht riigikorda eitav. Sarnaseid koondisi ei või jätta registreerimata ega ka neid sulgeda. Riigikorra väärhindamine, õõnestamine ja eitamine on selline tegevus, mis toimub väljaspool maksvat õiguskorda.

Ühinguid ja liite lubab seadus valvekorrast sulgeda ka siis, kui nende tegevus kõigutab lugupidamist riigi juhtivate võimukandjate, riigipea ja omavalitsusasutiste vastu. Lugupidamatuse avaldust ei tohi aga ärasegada objektiivse arvustuse ja rahulolematuse avaldusega. Kui ühe juhtiva haldusorgani käitumine on seaduspäratu, ilmselt kahjulik või vastolus rahva tõvevenetega, siis peab võimalus olema selle kohta avaldada objektiivseid hindmeid kui ka rahulolematust.

See on eluterve riigi seisukohalt paratamatu, muidu luuakse eeldusi korrupsioonideks ja rahulolematusteks. Lugupidamatus on see, kui kellegi kohta avaldatakse valetateid või ilma põhjuseta hinnatakse halvaks panevalt ta tegevust. Kui ühingu või liidu tegevus halvab riigikaitset või rikub välissuhteid, võib Sise- minister valvekorras seda sulgeda, samuti ka siis, kui õhutab vaenu või tekitab vastolusid üksikute rahvakihtide vahel⁵⁸. Vaenu õhutamise ja vastolude tekitamise alla ei või viia sise- poliitilisi võitlusi üksikute parteide, rühma- de ja koondiste vahel, kui see pole vastolus õiguskorraga. Liidu tegevuses ilmneb ebaterve võistlus. Liidud ja ühingud peavad teotsema põhi- kirja alusel. Kui nende tegevus kaldub sellest kõrvale, tulevad nad sulgeda⁵⁹. Pääleselle mainib seadus valvekorras sulgemisajendina veel

58. Ü L S § 16.

59. Ü L S § 16 p.3,5,6.

kõrvalekaldumist asutamisele määratud sihtidest ja tegevusvahenditest. Ühingu ja liidu siht peab olema põhikirjas määratud, samuti ka tegevusvahendid. Ainult põhikirjas mainitud sihtidest ja tegevusvahenditest kõrvalekaldumine võiks evitada tähtsust sulgemisel, muu mitte. Kui ühing või liit kaldub kõrvale esialgsest sihist, siis kaldub ta sellega ka kõrvale põhikirjast. On aga hiljem legaalsel teel põhikirja muudetud, siis ei saa kunagi ühingu või liitu sulgeda seepärast, et ta on kaldunud kõrvale oma esialgsest sihist või tegevusvahenditest.

Sulgemisajendina näeb seadus veel seda, kui ühingu või liidu tegevuses ilmneb ebaterve võistluse suund samu sihte taotlevate teiste ühingute ja liitudega, samuti ka juhte, kus tegevus osutub sihituks⁶⁰.

Samas korras suletakse ühingu ja liidud, mis asutatud Vabariigi valitsuse loata, kui see

60. Ü L S § 16 p.4,5,6.

vajalik⁶¹, samuti ka need, mille tegevuse on ka-
peatanud politseiprefekt, kui tähtjaks pole kõr-
valdatud puudusi. Sulgemisele kuuluvad üldkoreas
ka need ühingud ja liidud, kes Siseministri loa-
ta on astunud ühendusse välismaal asuvate organi-
satsioonidega, kui nad on kohustatud alluma
välismaa organisatsioonide otsustele⁶². Sulge-
mise kohta tehakse otsus vastavalt Administratiiv-
menetluse seadusele. Nii tekkinud ühingu või
ühingu Nagu ühingu tekkimisel ja teotsemisel,
nii valvab ka Siseminister selle likvideerimise
järel. Kui ühingu ei teosta likvideerimist,
või kui likvideerimine ei osutu võimalikuks põhi-
kirjas sätitud viisil, siis määrab Siseminister
kolmeliikmelise komisjoni ühingu või liidu likvi-
deerimiseks⁶³. Ühingu vara likvideerib komis-
jon Siseministeeriumi valvel. Siseministril on
õigus anda juhiseid komisjonile, millega või-

61. Ü L S § 6 ja 16 p.6.

62. Ü L S § 16 ja 7.

63. Ü L S § 18.

66. Ü L S § 15.

67. Ü L S § 18.

dakse normeerida nii likvideerimisaega kui ka korda⁶⁴.

Järgnevalt järelvalve organiks ühingute ja liitude alal on politseiprefekt. Temale tuleb teatada ühingute ja liitude asutamisest, juhatuse koosseisudest ja asukohtadest 2 nädali jooksul pärast ühingu ja liidu asutamist, samuti ka juhatuse moodustamisest. Sama tähtaja vältel tuleb teatada muudatustest, mis tekkinud nii liidu või ühingu juhatuse koosseisus⁶⁵.

Ei pea ühing või liit kinni teatamise kohustusest, on prefektil õigus peatada nende tegevus kuni poole aastani⁶⁶.

2. E n d a v a l v e .

Ühingud ja liidud peavad arendama tegevust põhikirja alusel ja piires⁶⁷. Et seda tagada, selleks teostab ühing või liit pääle¹⁸ externse - riigivalve veel ka internset ehk endavalvet.

64. Ü L S § 21.

65. Ü L S § 10.

66. Ü L S § 15.

67. Ü L S § 12. *teatata*

Endavalve puhul ei saabu valve väljast, vaid aval-
dub ühingu või liidu enda ogganite kaudu.

tegevus Nagu eelpool käsitatud, peavad kõik orga-
nid teotsema eestkätt põhikirja, pääle selle aga
õiguskorra raames. Kuigi üldkogu võib arutada ja
otsustada kõiksuguseid küsimusi, mis puudutavad
ühingu elu, ei või see kunagi toimuda väljaspool
põhikirja piire ega olla vastuolus õiguskorra s
sätetega. Kõik sellised üldkogu korraldused ja
otsused on kehtetud. Neid ei tohi rakendada
juhatus, vaid peab sellest informeerima üldkogu.

et org Üldist valvet juhatus üle teostab üld-
kogu, majanduslikku valvet aga üldkogu poolt vali-
tud revisjonikomisjon. Kui üldkogu asendamiseks
on loodud eriorganid kas asemikkudekogu või nõu-
kogu näol, siis kuulub juhatus üle kontrolli
teostamine mainitud organitele.

Kõik ühingu või liidu teised organid allu-
vad üldkogu kontrollile. Viimasel on õigus tagan-
dada nii juhatus kui ka teisi organeid, kui nad

Ex. Müll. w. d. T. 1911.

kalduvad kõrvale oma tegevuses põhikirjast. Kuigi üldkogu saab teostada kontrolli teiste organite tegevuse üle, ei tule mõelda, et sellega saab üldkogu sundida teotsema oma tahte kohaselt, väljaspool põhikirja ja kodukorda. Kui üldkogu veendab, et põhikiri või kodukord ei vasta elunõuetele, peab selle äramuutma, ei saa aga sundida käitumisele vastu põhikirja ega kodukorda.

Iga organ peab teotsema pädevuse raames ning rakendama oma töö ühingu või liidu hüvanguks. Kontrolli tegemine seisab üksnes selles, et organid sunnivad üksteist teotsema just neis piires, mis kellegile on määratud normidega. Millinetteotsemisfäär ühel või teisele organile kuulub, oleneb ühingu või liidu põhikorrast, mis väljendub põhikirjas.
